

**REGÖLY-MÉREI GYULA (1908–1974):
SEMMEIWEIS IGNÁC (1818–1865) ÉS
MARKUSOVSZKY LAJOS (1815–1893) ORVOSI SZEMLELETE¹**

**Digitalizálták a Magyar Tudománytörténeti Intézet és a Semmelweis Orvostörténeti
Múzeum, Könyvtár és Levéltár munkatársai, Gazda István vezetésével
Közreműködött: Kapronczay Károly és Szállási Árpád**

Világképük azonos – a konzekvens természettudományos szemlélet. Tudásuk alapjait mindketten a pesti és bécsi egyetemen² szerezték, gondolkodásuk logikai módszerében azonban megmutatkozik egyéniségük. Megegyező további vonásuk a tisztult etikai felfogás, továbbá a küzdőképesség és helytállás a helyesnek tartott elvek érdekében. Semmelweis inkább elmélyül a kóros jelenségek okának magyarázatában, így válik a legnagyobb felfedező egyikévé, akinek minden idők orvostudománya megőrzi nevét. Markusovszky érdeklődési köre szélesebb, de inkább általánosabb jellegű, kiterjed az egészséges és a beteg élet teljes egészére; ezért képes arra, hogy hazája számára megteremthesse az orvosképzés, a beteggyógyítás és a tudományos kutatás korszerű feltételeit. Mindketten vérmes egyéniségek, Semmelweis az indulatosabb, és pszichésen sérülékenyebb.

Barátok és küzdőtársak. Életútjuk szorosan egymás mellett haladt; emlékezetük legyőzte a mulandóságot. Markusovszky fogalmazta meg talán a legszebben Semmelweis jellemzését:

„...élete törekvésének fő-, szinte egyedüli célja a tudomány volt, melynek, valamint egyetemünk haladásának ügyét felkarolni mindig készen állott, megtevéen erejéhez képest mindazt, mire mint ember, orvos, tanár és e hazának polgára kötelezve volt”.³

Semmelweis tanainak elismerésével a magyar orvostudomány is megkapta a nemzetközi elismerést. Markusovszky pedig tartalommal telítette a magyar orvostan fejlődéséhez szükséges elveket, hiszen az orvos „feladata, hogy népszerű és általan érthető kifejezéssel éljünk – gyógyítani, s hogy ezt minél jobban tehesse, egyrészt elsajátítani mindazon ismereteket, melyek e célra megkívántatnak, másrészt szaporítani és fejleszteni azokat”.⁴

Sokat és sokszor olvastunk már arról, hogy Markusovszky mindent elkövetett a semmelweisi tanok elfogadásáért. A „Nyílt levelek” is az Orvosi Hetilap mellékletét képezték. Markusovszky azonban azt is világosan látta, hogy miért mellőzik és támadják Semmelweis tételeit:

¹ Forrás: Regöly-Mérei Gyula: Semmelweis és Markusovszky orvosi szemlélete. = Orvosi Hetilap, 1968. pp. 1495–1498.

² Semmelweis a második és harmadik évet Pesten végezte, oklevelét Bécsben kapta (1844); Markusovszky Pesten volt hallgató, diplomája (1844) is itteni, de Bécsben Wattmann mellett volt mütönövendék (1846–1847).

³ Markusovszky Lajos: Semmelweis tanár emlékezete. = Orvosi Hetilap, 1865.

⁴ Markusovszky Lajos: Az orvosi képezetetés kettős irányának szükségességéről. = Orvosi Hetilap, 1863.

„...ki a közvélemény ellen, legyen az bár tudósok véleménye, föl mer kelni, s az évszázados hitet megingatni – az pártütő, kit ha okkal legyőzni nem lehet, erőhatalommal kell elutasítani és megsemmisíteni. – Így járt szerzőnk is.”⁵

Carl Ludwig Schleich – a helyi érzéstelenítés felfedezőjének – szép szavait kölcsönözzük: a sírhalom csupán az életnek, de nem a szeretetnek a határa. Nemcsak a barátság, hanem elsősorban a tudomány helyesen értelmezett érdeke indítja Semmelweis halála után is Markusovszkyt arra, hogy a következőket mondja az MTA 1866. november 26-án tartott osztálygyűlésén „...még csak egyik hazánkfiának, boldogult Semmelweis tanárnak azon észleletét említem fel, mellyel elernyedetlen buzgóságú törekvésének sikerült a bécsi kórházban éveken át dühöngő és minden hivatalos bizottmánnal dacoló gyermekági láz okát fölfedezni és szerencsésen eltávolítani...”⁶

A múlt század közepe táján bekövetkezett az orvostudomány döntő szemléleti átalakulása. Lassanként összeomlottak azok az elméletek, mint a vitalizmus, az animizmus, a dinamizmus, az ontologia, amelyek az egészséges és a beteg élet lényegének magyarázásakor olyan tetemes mértékben félreértették Hippokratész azon szavait, hogy „a természetek (szervezet) a betegségek orvosai”;⁷ amit a neohippokratikus Sydenham úgy fejezett ki, hogy „a legfőbb gyógyító a természet”.⁸ Pedig figyelmeztetésként hathatott volna mindezen iskoláknak Bichat mély értelmű megállapítása: „La vie est l'ensemble des fonctions, qui résistent á la mort” [Az élet a működések együttese, ami ellenáll a halálnak].⁹ A 18. század végén, sőt még a 19. század elején élte fénykorát az általános symptomatologia (tünettan), a semiotica (kórjelzéstán) és a nosologia (betegségtan). Az általános symptomatologia kétségtelenül haladást jelentő irányzat volt, azonban nem kutatta a kórtényezők lényegét, s nem különítette el egymástól a kórok, másrészt pedig a szervezeti visszahatás által létrehozott jelenségeket, hanem azok egyaránt szerepeltek a symptoma fogalmában. Az általános symptomatologia csak akkor változhatott át lokalizációs diagnosztikává, a nosologia akkor adott helyet a pathológiának, amikor Morgagni felismerte „a betegségek székhelyét”, de egyúttal azt is, hogy a különböző kóros folyamatokra morfológiai elváltozások jellegetesek; többféle ok is előidézheti ugyanazt a betegséget; boncoláskor felismerhető a betegség oka, de az azonos megbetegedés különböző eseteiben meglévő egyéni eltérés is.¹⁰

A symptomatológiával és semioticával szemben Morgagni pathológiája ismét hatalmas fejlődést hozott, dacára annak, hogy könyvének beosztása még a symptomatológiát követi; leginkább a mai értelemben vett klinikai pathológiához hasonlítható, elemzi az élőbeni tüneteket és a kezelést, tárgyalja a boncolási leletet, majd az egész kórfolyamatról ad képet.

Sprengel 1804-ben arról ír,¹¹ hogy a semiotica tárgya a természetellenes jelek (symptomák) magyarázata. A kapcsolat kauzális. Vannak szubjektív, valamint könnyen, ill. nehezen felismerhető objektív, továbbá pathogonom jellegű tünetek. A diagnosztika célja, hogy a jelek alapján megítélje a természetellenes állapotot, ezzel lehetővé tegye a kórisme felállítását, s ezért – szerinte – a semiotica egyik része.

A 18. század vége felé, a természettudományok fejlődésének hatására, az orvosi gondolkodásban már „praeformáltan” lappangott a betegségek lokalizációjára irányuló

⁵ Markusovszky Lajos: Die Aetiologie, der Begriff und die Prophylaxis des Kindbettfiebers von I. Ph. Semmelweis. Könyvismeret. = Orvosi Hetilap, 1861. 10, 12. és 14. sz.

⁶ Markusovszky Lajos: A közegészségügytudomány mai állása és feladatai. (Előadatotta tud. akadémia mathem. és természettudományi osztálya 1866. nov. 26-án tartott r. ülésében). = Orvosi Hetilap, 1866. és 1867.

⁷ Hippokratés: Opera omnia. (Ed.: C. G. Kühn). Görög–latin szöveg. I–III. Lipsiae, 1825–1827. (De epid. VI. 5, 1).

⁸ Sydenham, Th.: Opera universa medica. (Ed.: C. G. Kühn). Lipsiae, 1827 (De hydrople).

⁹ Bichat, X. F.: Recherches physiologiques sur la vie et la mort. 5. kiad. Paris, 1829.

¹⁰ J. F. Schreiberhez írt levél. Lásd: Morgagni, J. B.: De sedibus et causis morborum per anatomen indagatis libri. V. Venet, 1761.)

¹¹ Sprengel, K.: Handbuch der Semiotik. Wien, 1804.

törekvés, ami egyrészt Auenbrugger percussiójával és Laennec sztetoszkópiájával, másrészt az anatómiai gondolat további követőinek munkásságával érett valósággá. Auenbrugger jogosan írta alapvető könyvében, hogy az általa „ismertetendő” jeleknek nemcsak a betegség felismerésében, hanem a kezelésében is döntő szerepe van”.

Semmelweis is, Markusovszky is egyaránt Rokitanskytól az anatómiai gondolatot, Skodától pedig a betegségek lokalizációjának, valamint a statisztikai eljárások alkalmazásának fontosságát tanulták meg.¹² Amíg azonban a patológiai és statisztikai eljárások igen kedveztek a semmelweisi tanok igazának bizonyítására, sőt, már megelőzően a tények helyes felismeréséhez is, annyira gátolták azt a symptomatologia, nosologia visszamaradt csökevényei, főként hypernosis.¹³ Markusovszky szerint:

„A kórbonctan és a kórszövettani, Virchow sejtkórtana, Cohnheim lobelmélete, s a fiziologiának és kórvegytannak vívmányai... meghozták itt is – valamint a gyógytudományok egyéb terén is lehetőleg az emberiség javára a megbízható segítséget”.¹⁴

Semmelweis két ízben nyilatkozott félreismert kórbonctani jelenségről. Emlékezetes, hogy Kollschka esetében nem Rokitansky, hanem Semmelweis ismeri fel, hogy a boncelváltozások a gyermekágyi lázban megszokottal azonosak. Virchow nézetével szemben pedig, aki azt állítja, hogy szülés után a méherek tökéletlen összehúzódása miatt keletkezik „physiologias thrombosis”,¹⁵ majd gyermekágyi láz, bebizonyítja, hogy ez a fajta trombozisz a fertőzéssel kapcsolatos verőérgyulladás következménye.¹⁶

Wunderlich arra hívta fel a figyelmet, hogy a pszichológiai ismeretek továbbfejlesztése éppen annyira szükséges, mint a pathoanatomia fokozott művelése. Magendie és Claude Bernard eredményeinek láttán Cohnheim a kórbonctani kutatás esetén is nélkülözhetetlennek tartja a kísérletet. Mint ismeretes, Semmelweis is végzett kísérleteket. Az elméleti és kísérleti módszer szintézisére való törekvés tükröződik vissza Markusovszky már idézett elnöki megnyitó beszédében is:

„Az általános kórtan...hivatva lett volna az új bécsi kórbonctani iskola egyoldalúságát a francia kísérleti élettani módszer elsajátításával kiegészíteni...”¹⁷

Ezt a célt szolgálta Markusovszky az élettani intézet újjáépítésével, az általános kórtani és a közegészségtani intézetek megszervezésével, ezek időrendiségben Európa legkorábbi ilyen tanszékeinek sorába tartoztak. A nagy kórbonctani intézetek nem zárkóztak el a vegytani és élettani vizsgálatok elől; így említsük meg Rokitansky kapcsolatát Hallerral, Virchow pedig intézetében Hoppe-Seyler, majd Salkowski számára biztosított munkahelyet. Igaz, hogy csak a múlt század hetvenes éveiben, viszont Rokitansky sürgetésére alapítottak Bécsben Stricker részére kórtani intézetet.

Glisson már azt vallotta, hogy az egészséges és a beteg élet valamennyi jelensége az élő anyag tüneménye, amit Magendie úgy fejezett ki, hogy az életjelenségek vegyi és fizikai folyamattal magyarázhatók.¹⁸ Ez a felfogás nyilvánul meg Markusovszky orvosi

¹² Lesky, Erna: Ignaz Philipp Semmelweis und die Wiener medizinische Schule. Wien, 1964.

¹³ Semmelweis, I. Ph.: Die Aetiologie, der Begriff und die Prophylaxis des Kindbettfiebers. Pest, Wien und Leipzig, 1861. In: Györy Tibor (összeáll. és ford.): Semmelweis összegyűjtött munkái. Bp., 1906. p. 323, 351. – Itt ír Semmelweis Scanzoniról.

¹⁴ Markusovszky Lajos: Elnöki megnyitó a budapesti k. Orvosegyesület alapításának 50 éves évfordulója alkalmából 1887. október 14-én tartott nagygyűlésen. = Orvosi Hetilap, 1887.

¹⁵ Semmelweis, I. Ph.: Die Aetiologie, der Begriff und die Prophylaxis des Kindbettfiebers. Pest, Wien und Leipzig, 1861. In: Györy Tibor (összeáll. és ford.): Semmelweis összegyűjtött munkái. Bp., 1906.; Virchow, R.: Thrombose und Embolie. (1846–1856.; újrakiad.: Leipzig, 1910)

¹⁶ Semmelweis, I. Ph.: Die Aetiologie, der Begriff und die Prophylaxis des Kindbettfiebers. Pest, Wien und Leipzig, 1861. In: Györy Tibor (összeáll. és ford.): Semmelweis összegyűjtött munkái. Bp., 1906. p. 435. skk.

¹⁷ Markusovszky Lajos: Elnöki megnyitó...

¹⁸ Magendie, Fr.: Précis élémentaire de physiologie. Paris, 1816.; Magendie, Fr.: Leçons sur les phénomènes physiques de la vie. Paris, 1835–1838.

szemléletében is: az orvos „az egészség és a kór vizsgálatánál az élet ugyanazon törvényeit keresi”,¹⁹ vagy másutt:

„Az okszerű pathologia... a betegségekben csak ugyanazon törvények megnyilvánulását látja ma, melyek az ép életet kormányozzák”.²⁰

Az egészséges és a beteg élet azonosságának elve, amit olyan szépen fejezett ki Magendie²¹ és Claude Bernard,²² még kauzális összefüggés kifejtését tartották fontos feladatnak. A kórok és a kauzalitás előtérbe kerülése nagy mértékben hozzájárult az aetiológiai irányzat kialakulásához, de ez vezette Reilt, majd Magendiet ahhoz a megállapításhoz is, hogy mindenfajta kezelés kizárólagos célja az élettani viszonyok helyreállítása.

Semmelweis azzal, hogy felfedezte a gyermekági láz kórokát, az aetiológiai irányzat előfutárává vált és a prophylaxis gondolatának egyik megvalósítója. Felismeri, hogy a nyálkahártyájától megfosztott méh a behatolási kapu; valamint, hogy főként az elhúzódo tágulási szak jelent különös veszélyt.²³ Sebészi tisztasággal és klórvizes fertőtlenítéssel közömbösíti a „bomlott szerves állati anyagot”; a mosakodáshoz előírja a körömkefét. Navratil Imre későbbi levele szerint²⁴ Balassa is átvette a klórvizes fertőtlenítést. Az Orvosi Hetilap 1867. évi 42. és 43. számában viszont megtaláltam Balassa azon közleményét is, melyben beszámol az 1867. június 2-án általa végzett ovariotoriáról. A műtétnél Verebélly László és Lumniczer Sándor segítettek. A megoperált beteg hőmérséklete 39 °C fölé emelkedett, pulzusszáma túlhaladta a százat; 3–4 óránként alkalmazott klórvizes tépés hatására azonban bekövetkezett a teljes gyógyulás. Mindezek szerint Balassa – Semmelweis halála után is – használt klórvizet. Diescher János végzetes tévedése volt, hogy mellőzte Semmelweis eljárását.

Kutatásai során Semmelweis a klasszikus pathoanatómiai irányzat híve; a kórboncolási leleteket hasonlította össze a klinikai megfigyelésekkel. Ugyanilyen módszerrel történtek a Lautner társaságában végzett állatkísérletek is.²⁵ További methodologiai eljárása a statisztikai számítás. Ennek alapján állapította meg a klórvíz hatásának eredményességét, de azt is, hogy a gyermekági láz keletkezése és az időjárás (évszakok) között nincsen oki kapcsolat.²⁶ Virchow ugyanis azon a nézeten volt, hogy a gyermekági láz keletkezésében az időjárási viszonyok szerepe igen jelentős.²⁷ Semmelweis és Virchow között éppen az időjárási tényezők, továbbá az ún. „physiologias thrombosis”²⁸ kóroktani szerepével kapcsolatban került vitára sor.²⁹

¹⁹ Markusovszky Lajos: A humanistikus és természettudományok. = Orvosi Hetilap, 1861.

²⁰ Markusovszky Lajos: Az összehasonlító boncz- és épélettan tanszékei a pesti egyetemenél. Az orvostanuló ifjúsághoz. = Orvosi Hetilap, 1858.

²¹ Lásd: Magendie id. művek

²² Bernard, Cl.: Introduction a l'étude de médecine expérimentale. Paris, 1865.

²³ Semmelweis, I. Ph.: Die Aetiologie, der Begriff und die Prophylaxis des Kindbettfiebers. Pest, Wien und Leipzig, 1861. In: Györy Tibor (összeáll. és ford.): Semmelweis összegyűjtött munkái. Bp., 1906. pp. 154–155.

²⁴ Gortvay György – Zoltán Imre: Semmelweis élete és munkássága. Bp., 1966.

²⁵ Semmelweis, I. Ph.: Die Aetiologie, der Begriff und die Prophylaxis des Kindbettfiebers. Pest, Wien und Leipzig, 1861. In: Györy Tibor (összeáll. és ford.): Semmelweis összegyűjtött munkái. Bp., 1906. p. 132. skk.

²⁶ Semmelweis, I. Ph.: Die Aetiologie, der Begriff und die Prophylaxis des Kindbettfiebers. Pest, Wien und Leipzig, 1861. In: Györy Tibor (összeáll. és ford.): Semmelweis összegyűjtött munkái. Bp., 1906. p. 83. és p. 167. táblázatai, p. 435.

²⁷ Semmelweis, I. Ph.: Die Aetiologie, der Begriff und die Prophylaxis des Kindbettfiebers. Pest, Wien und Leipzig, 1861. In: Györy Tibor (összeáll. és ford.): Semmelweis összegyűjtött munkái. Bp., 1906. p. 435.

²⁸ Lásd: Virchow id. műve

²⁹ Semmelweis, I. Ph.: Die Aetiologie, der Begriff und die Prophylaxis des Kindbettfiebers. Pest, Wien und Leipzig, 1861. In: Györy Tibor (összeáll. és ford.): Semmelweis összegyűjtött munkái. Bp., 1906. pp. 433–440.

Markusovszky is az anatómiai gondolat követője volt. A statisztikai módszert pedig az aetiologia és a terapeutikus effektus eldöntésére tartotta alkalmasnak. Utóbbi eljárást elvileg is nagyra értékelte:

„A számadattan segélyével a közegészség-tudomány...elejét vette ez adatok által sok egyéni észlelés tévedésének, s irányt adott arra, hogy hasonló és különböző körülmények közt összeszedett számviszonyai alapján a megbetegedések valódi okait és törvényeit hol kell keresnünk”³⁰

Orvosközéleti munkássága során folytonosan hangsúlyozta a prophylaxis fontosságát: a tudomány mai állásánál az orvos nem érheti be többé azzal, hogy a betegséget leküzdje, a szenvedést enyhítse, s az egészséget helyreállítsa, hanem oda kell törekednie, hogy a nemzedékek egészségi állapota nem szilárdult meg a múlt század közepén, hiszen Bernard 1877-ben is indokoltan tartja annak hangsúlyozását, hogy a „lényleges és egyedüli kérdés az élet és jelenségeinek megismerése, ép és kóros körülmények között”³¹ A sejt-kórtan szélsősége ellenére is mennyire maradandó Virchow meghatározása (magyar fordításban):

„Maga a betegség élet, élet megváltozott feltételek mellett, legyenek bár a feltételek külső vagy belső okok által megváltoztak”³²

Paracelsus, majd van Helmont elgondolása az ontologia kiindulási elvéhez vezetett. E felfogás a szervezettől idegen lénynek képzelte el a betegséget. Sydenham kórtani rendszere erősen emlékeztet az ontológiára, bár elvetette a betegségek lényyszerű természetét. Az ontológia legszélsőbb fokát az ún. „természettörténeti iskolával” (K. W. Stark, F. Jahn, K. R. Hoffmann) érte el, akik formailag is parazita-jellegűnek vélték a betegségeket. Mind Markusovszky, mind Balassa élesen állást foglalnak az ontologia ellen. Ennek jelentősége igen nagy, hiszen ebben az időben még Virchow is így ír: „Valóban létezik ens morbi, mint ahogyan ens vitae is létezik”³³ Kétségtelen azonban, hogy Virchow nem „lényekre”, hanem az anyaghoz kötött tulajdonságra gondol: „mindkét esetben a sejt, vagy a sejtcsoport igényelhet ilyen meghatározást”³⁴ Markusovszky felfogása viszont:

„a közegészségi tudomány elutasítja a kórokok megfejtésére még csak a 40-es években is széltire használt ontológiákat, a kozmikus és tellurikus hatásokat, a genius epidemicust, a contagium ingadozó és határozott tartalommal nem bíró fogalmait”³⁵

Balassa a következőket írja:

„Mióta orvosi szakunk is hátat fordított az ontologicus iránynak, a Brown és Broussais-féle³⁶ kedvenc eszmék élete és uralma lejárt. A mai nap csupán az él és uralkodik a tudományunk körében, ami a természetben találja alapját”³⁷

A gyermekági láz kóroktanának Semmelweis által megdöntött elméletei közé tartozik a tellurikus, atmoszférikus, ill. kozmikus, valamint miazmás felfogás is. A tellurikus elmélet (Sydenham), a járványok „consitutio”-ja (genius epidemicus: Sydenham), a megromlott levegő kórokozó hatásáról kialakult – Gaub, továbbá Fr. Hoffmann által felelevenített –

³⁰ Markusovszky Lajos: A közegészségügytudomány mai állása...

³¹ Bernard, Cl.: Lecons sur le diabete, la glycognese animale. Paris, 1877.

³² A szöveg eredetije így hangzik: „Die Krankheit ist selbst Leben, Leben unter veränderten Bedingungen, seinen nun die Bedingungen durch äussere oder innere Ursachen verändert”. Lásd: Virchow, R.: Die Cellularpathologie in ihrer Begründung auf physiologische und pathologische Gewebslehre. Berlin, 1858.

³³ Virchow, R.: Die Cellularpathologie...

³⁴ Virchow, R.: Die Cellularpathologie...

³⁵ Markusovszky Lajos: A közegészségügytudomány mai állása...

³⁶ Jonh Brown diagnózis nélküli rendszerében kétféle betegségcsoportot különböztetett meg, azokat, melyeknél fokozott (sthenia) és amelyeknél csökkent (asthenia) lenne az ingerlékenység (1778). Francoios Joseph Broussais nézete szerint a túl gyenge vagy túl erős ingerek megváltoztatnák az életerőt, ami kihatna az emésztőrendszerre, mint irritation gastroenterite. Ez lenne a különböző betegségek oka (1816). Az érvágásnak és a piócázásnak is nagy híve volt.

³⁷ Balassa János: Absolut nyugalom – mint gyógyhatány ügyéhez, a lobos ízbántalmak gyógykezelése körül. = Orvosi Hetilap, 1864.

vélemény végeredményben a megismerésre irányuló törekvés egyik állomása volt. A tényleges tudás megszerzését az elavult feltételezésekhez való ragaszkodás akadályozta, mert miként Markusovszky is írja:

„Minden theoria csak nézet az igazságról, melyet az emberiség időszerinti ismeretei alapján magának alkot, de midőn ezt teszi, azon tudattal kell tennie, hogy ezzel a bűvárlat lezárva nincs, hogy nem az övé az utolsó szó”.³⁸

A 18. század végén Reil már arra a véleményre jutott, hogy a betegségeket egyaránt jellemzik az alaki és a működési eltérések. Carus arra is felfigyelt, hogy az egészség nem egyéb, mint az alak, a működés és a pszichés folyamatok harmóniája. A 19. század első harmadában Lotze, ill. Henle pedig már a betegség és a kórtényezők között általán emeltessék, s ezzel a nép ereje és boldogsága gyarapodjék.³⁹

Markusovszky, az egyetemi tanítás, az orvosi továbbképzés és a kórházügy fáradhatatlan újjászervezője felismerte Semmelweis tanainak igazát, de ugyanakkor felvetette a további bizonyítás szükségességét és lehetőségét:

„A szabatos fürkészésnek, azt hisszük, ki kellend még mutatni, mi és milyen azon rothadt szervezeti anyag – szövet- és vegytanilag –, mely a fertőzést okozza, ...milyen módon jut a szervezet belsejébe; mint működik ott vegyileg, élettanilag; melyek fölszivatása és működésének föltételei...”.⁴⁰

Semmelweis nem végezhetette el ezeket a vizsgálatokat, s ennek ismét Markusovszky adja okát:

„...bizonytal nem fogjuk az aránylag új tantól, s egyes embertől követelni, hogy az kivételképpen mindazon kérdésekre feleljen, melyek megoldása csak az összes természettudományok közreműködésével sikerülhet. Ellenben bizonyítékot fogunk találni mind e tényekben Semmelweis tana valódiságára nézve sokkal inkább, mint érveket annak okszerűsége ellen.”⁴¹

Semmelweis halála után évekkel tenyésztette ki Pasteur a gyermekági lázat okozó gennykeltőket.

Semmelweis és Markusovszky. Történelmi nagyságok. De szükséges-e vajon ahhoz ünneplés, hogy felidézzük emléküket, hiszen eleven maradt minden alkotásuk. A semmelweisi prophylaxis és sterilitás-tan átformálta az orvosi szemléletet; Markusovszky szellemi hagyatékáról pedig a magyar orvoscépzés és kórházügy fejlődése ad bizonyosságot.

Nem emelkedtek elérhetetlen magasságba, nem rejtőztek el az Olymposz ködös csúcsán. Közöttünk maradt gondolatviláguk. Az ünnepi órákat és az orvosi élet hétköznapijait szétválasztó határ ezért elmosódik az emlékezőskor. De ez adja meg az alkotók valóban maradandó nagyságát.

³⁸ Markusovszky Lajos: Elnöki megnyitó a budapesti k. Orvosegyesület 1887. december 10-én tartott nagygyűlésén. = Orvosi Hetilap, 1887.

³⁹ Markusovszky Lajos: Hangok Semmelweis tana felett a gyermekági láz kóroktanáról. = Orvosi Hetilap, 1861.

⁴⁰ Marikovszky György (sajtó alá rend.): Markusovszky Lajos válogatott munkái. Bp., 1905.

⁴¹ Marikovszky id. mű